

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

**INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
A KORMÁNYZÁS TERÜLETI, TÖRTÉNETI ÉS TÁRSADALMI DIMENZIÓI
DOKTORI PROGRAM**

PARTNER VAGY AGRESSZOR?

**A 21. századi Kína geopolitikai aspirációi
az ország fő tengeri kereskedelmi útvonala mentén**

TÉZISFÜZET

Vörös Zoltán

Témavezető:

Dr. habil. Tarrósy István, PhD, egyetemi adjunktus

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

Pécs, 2015

Tartalom

1. Bevezetés	4
2. A kutatás módszertana	6
3. Elméleti háttér	7
4. A dolgozat felépítése	10
5. Hipotézisek és vizsgálatuk	12
6. A kutatás folytatásának irányai	17
7. A témában megjelent publikációk	18

1. Bevezetés

Kína felemelkedése, gazdasági térnyerése és politikai befolyásának növekedése a 21. század egyik legfigyelemreméltóbb folyamata, a fejlődő ország az 1949-es rendszerváltását követő évtizedekben gazdaságilag romokban hevert, lakossága többször is szembe kellett nézzen az éhezéssel, politikai vezetése pedig diktatórikus eszközökkel, sokszor saját honpolgárait is a halálba üzte. Az új évszázadban viszont gazdasági nagyhatalomként, egyre gazdagodó és gyarapodó népeiséggel, sokszor meglepően nyitott, reformokat végrehajtó politikai hatalom irányítása mellett lépett színre. Peking gazdasági térnyerése értelemszerűen az ország politikai, külpolitikai szerepét is új megvilágításba helyezte: a kínai érdekek már nem csupán Ázsiára koncentráálódtak, hanem a világ összes pontján megjelentek, miáltal Kína vált az egyik, sokak szerint a legfőbb regionális hatalommá a nemzetközi szinten, és akár az Egyesült Államok dominálta, rövid ideig unipolárisnak tűnt világrendet is megkérdőjelezheti. A 2008-as gazdasági világválság, a lassú kilábalás, majd Európa újabb pénzügyi és pénzügyi válsága kezdetben pozitívan hatott Kína kereskedelmi és ezzel párhuzamosan politikai térnyerésére: addig bezárt kapuk nyíltak meg a kínai érdekek és tőke előtt, vonakodó ügyfelek váltak a legkedvesebb partnerekké, a pekingi terjeszkedés felgyorsult. Az események következtében Kína infrastrukturális csomópontokhoz és óriási állami megrendelésekhez jutott, beruházásaihoz hihetetlen kedvezményeket kapott vagy éppen olyan fontos kutatás-fejlesztési információkat szerzett meg, melyek eléréséhez hosszú évek munkájára és rengeteg befektetett tőkére lett volna szüksége. A pénzügyi krach tehát tovább növelte Kína befolyását és sok szakértő szemében immár nem az volt a kérdés, vajon az ország megelőzi-e az Egyesült Államokat, és ezáltal a világ vezető hatalmává válik, hanem az, hogy mikor.

Az ország GDP-je 1985–1995 között évente átlagosan 9,8 százalékkal emelkedett, majd a 2000-es évek elején tapasztalt – rendszerint – kétszámjegyű növekedés minden addiginál nagyobb nyersanyag szükségletet generált, nem véletlen, hogy Kína egyik legkomolyabb kihívása a gazdaság hatalmas és egyre növekvő energiaigényének kiszolgálása. Az energiabiztonság megteremtése nem csupán globális külpolitikájában kapott prioritást, hanem regionális kapcsolatait is alapvetően határozta és határozza meg. Peking kőolajfogyasztása 4–6 százalékkal nő évente, sokkal gyorsabban, mint az Egyesült Államoké, saját szükségleteinek kielégítése kapcsán ugyanakkor korlátozottak képességei, tekintve, hogy rendkívül kevés olajkészlettel rendelkezik. Az ország 1993 óta nem tudja fedezni fokozódó igényét, importra szorul, s egyre inkább függ a külföldi olajtól.

Az elmúlt években ebben a relációban folytattam kutatásaimat, nyomon követve a tengeri kereskedelmi útvonalat érintő fenyegetéseket és kínai lépéseket, egyúttal megvizsgálva, Peking milyen válaszokat ad az országot érő kihívásokra. Az óriásira duzzadt és folyamatosan – bár a túlfűtöttség következtében egyre lassabb ütemben – növekvő gazdaság ellátásához minden nyersanyag maximális felhasználását igényli az ország, ebből kifolyólag szükségleteihez igazította expanzív külpolitikáját is, érdekkörébe vonva a világ nyersanyagtartalmának jelentős részét. Kína egyik legkomolyabb kihívása ugyanis az óriási gazdaság és az egyre növekvő energiaigény kiszolgálása, így az energiabiztonság megteremtése nem csupán globális külpolitikájában kapott prioritást, hanem regionális kapcsolatait is alapvetően határozta és mindmáig határozza meg. Peking kőolajfogyasztása 4–8 százalékkal emelkedik évente, az emelkedésnek továbbá az Egyesült Államok importcsökkentésének köszönhetően, 2013 végétől–2014 elejétől Kína vált a világ legnagyobb kőolaj-importáló államává. A növekedést, az ipar mind nagyobb és nagyobb igénye mellett, az elképesztő mutatókat produkáló autóipar generálja. Az ország kőolajfüggősége éveken a prognosztizált időpont előtt, már 2009-ben – mindössze 15 évvel a kőolajimport beindulását követően – riasztó szintet ért el, fogyasztásának több mint 50 százaléka már külföldről származott. Kína a termelés és a fogyasztás közötti hiány pótlására külföldi, elsősorban fejlődő országok felé fordult, több esetben megújítva hagyományosan jó, történelmi kapcsolatait. Mindeközben az ország infrastruktúrájának fejlesztése is megindult, új vezetékek, finomítók és tárolók kerültek kiépítésre, illetve állnak további tervezés alatt. Az előbbiek az import feldolgozása miatt voltak elengedhetetlenek, míg az utóbbiak a potenciális import-kimaradások esetén jelentenének nagyobb energiabiztonságot Peking számára. A Nemzetközi Energiaügynökség tagállamai számára 90 napos tároló-kapacitás kiépítését írja elő, Kína egyelőre csupán csak 20 napra elegendő mennyiséget tud elraktározni, azonban a 100 napos kapacitás kiépítése is folyamatban van, mely várhatóan 2020-ig valósul meg, több lépcsős folyamat során.

A közel-keleti dominancia mellett, a szomszédos országok, Oroszország és Kazahsztán is egyre komolyabb szerepet játszanak Kína energiabiztonságában. A most épült vagy éppen tervezés alatt álló vezetékek gondoskodnak arról, hogy Peking, diverzifikálva forrásait, ne függjön egyoldalúan a tengeri-kereskedelmi útvonalon elérhető arab és afrikai olajtól. Kína fő célja ugyanis az, hogy importját biztonságosabb módon, vezetékeken keresztül hozza be az országba, kikerülve ezzel olyan gócpontokat, melyek veszélyeztetnék a szállítások biztonságát. Ezen erőfeszítések, a mélyülő kínai-orosz kapcsolatok, és Peking egyre

komolyabb közép-ázsiai jelenléte ellenére, a kínai kőolajimport túlnyomó része, mintegy 80 százaléka az ország legfontosabb tengeri kereskedelmi útvonalán érkezik az országba.

- Peking dél-amerikai partnerei, Brazília és Venezuela, a maguk napi 134 ezer illetve 230 ezer hordós exportjukkal, a kínai import 6 százalékát teszik ki. A szállítmányok az Atlanti- illetve az Indiai-óceánon keresztül érik el Kína finomítóit, érintve a Malakaszoroszt is.¹
- Afrika államai az import 27 százalékát jelentik, kiemelkedő partner közöttük Angola a napi 623 ezer hordós, Szudán (és Dél-Szudán) a napi 260 ezer hordós és a Kongói Köztársaság a napi 113 ezer hordós exportjával.
- Kőolajimport szempontjából Peking legfontosabb térsége a Közel-Kelet, mely napi 2,5 millió hordós mennyiségével az importszükséglet 45 százalékát fedezi. Fő partnerek: Szaúd-Arábia (1 millió hordó/nap), Irán (555), Omán (363), Irak (276), Kuvait (191) és az Egyesült Arab Emírségek (135).

Ennek a 12 ezer kilométer hosszú, Afrikától és a Közel-Kelettől az Indiai-óceánon, a Malakaszoroson és a Dél-kínai-tengeren át tartó kereskedelmi útvonalnak a vizsgálata tehát kiváló lehetőséget ad arra, hogy a Kínai Népköztársaság 21. századi külpolitikai jelenlétét és lépéseit vizsgáljuk, kitérve arra, hogy vajon a tengeri kereskedelmi útvonal mentén tapasztalható jelenlétet miképpen látják az érintett államok, együttműködő partnerség vagy agresszió jellemzi a kínai külpolitikát a térségben. A dolgozat végigelemzi az útvonalat, miközben megpróbál választ találni a címben feltett kérdés mellett azokra a kihívásokra is, melyekkel Kína szembe kell nézzen, bemutatva a pekingi lépéseket térségről-térségre.

2. A kutatás módszertana

A dolgozat módszertanát főként másodelemzések és saját primer kutatási tevékenységek adják, számos hazai és nemzetközi szakértő megállapításait és írásait dolgoztam fel, több kínai szerző anyagát is használtam, miközben figyelemmel követtem a kínai hírügynökség híreit, statisztikáit, adatait. Számos hazai és nemzetközi kutatóval személyes eszmecsere is folytattam azokon a hazai és külföldi konferenciákon, melyeken előadásokat tartottam. A Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasaként intenzív munkát végeztem dokumentumok gyűjtése, feldolgozása és saját térképek szerkesztése tekintetében. A statisztikák esetében több

¹ Why Brazil's Libra Auction is a Long-term Positive for VLCCs. Market Realist, 2013.10.11. Elérés: <http://marketrealist.com/2013/10/brazils-libra-auction-long-term-positive-vlccs/>

esetben további források és adatok felkutatására is törekedtem, hogy valósabb képet kaphassak a folyamatokról. Az évek során számos, a témában mérvadónak számító tanulmányt és könyvet is beszereztem, mindemellett nemzetközi szervezetek (ENSZ, Világbank, Nemzetközi Valutaalap) anyagait is felhasználtam.

A kutatást két terepmunka és számos interjú is segítette, melyeket e terepmunkák során készíthettem el. Első utamra 2012 tavaszán került sor, melynek során Kína több városában és egyetemén folytattam diskurzust Tarrósy István témavezetőmmel közösen. Második terepmunkám 2015 tavaszán Tanzániában és Ruandában zajlott, ahol beszélgetőtársaimmal a kínai jelenlétről, a 21. századi kínai külpolitikáról és annak megítéléséről tudtam beszélgetni. Munkám során magyar és angol nyelvű anyagokra, és kínai nyelvtudásom híján kínai szerzők angol nyelvű anyagaira támaszkodtam.

3. Elméleti háttér

A dolgozat, módszertanát nézve geopolitikai elemzésnek tekinthető, ebből is kifolyólag a tengeri kereskedelmi útvonal bemutatása során külön-külön vizsgálom meg a térségeket, elfogadva azt a tételt, hogy a geopolitika kifejezetten a hosszú távú problémákat ragadja meg, ráadásul az események elemzéséhez multidiszciplináris megközelítés szükségeltetik (Csizmadia, 1998: 20-23). Így kiküszöbölhető, hogy hibás általánosításokkal éljünk, egyúttal a felépítés segíti a kereskedelmi útvonal megismerését és a kínai lépések és válaszreakciók megértését és logikus bemutatását.

A geopolitikai megközelítés ugyanis, bizonyos kritikák ellenére (Grygiel, 2006: 164-165), továbbra is lehetőséget biztosít a nemzetközi folyamatok megértésére, fontossága a globalizációval, az interpoláris viszonyok beköszöntével sem halványult el. Ahogy Grygiel is érvel: egyrészt, a gazdasági együttműködés szorosabbra fűzi az államok és távoli régiók kapcsolatát, az adott ország számára pedig így fontossá válnak az adott térségben lezajló események is. Másrészt, a globalizáció ellenére a kereskedelem továbbra is a földrajzi térben, szorosokon és csatornákon, tengeren és vasúton zajlik. Az érintett térségek stabilitása, ahogy ez a dolgozatban bemutatandó kereskedelmi útvonal kapcsán is megfigyelhető, elsődleges fontosságú az egész nemzetközi közösség számára. Harmadrészt, sokan elfelejtik, hogy napjaink biztonságos kereskedelmi útvonalai sok esetben geostratégiai, geopolitikai döntéseknek köszönhetőek, gondoljunk csak a kötetben tárgyalt Hormuzi-szorosra és annak amerikai ellenőrzésére (Uo.: 165-166).

A dolgozat elméleti háttérét a nemzetközi rendszer liberális és realista megközelítése, ezek versengése adja. A hidegháború végével kialakuló új világrend az Egyesült Államok, illetve a Washingtonhoz köthető nemzetközi szervezetek dominanciájáról, és a globalizáció kialakulásáról szólt. Ebben az időszakban, az 1990-es években is szembekerült a két megközelítés, miközben a nemzetközi szervezetek egyre inkább behálózták a világot, a helyi háborúk, etnikai konfliktusok és polgárháborúk továbbra is jelen voltak, melyeket az Egyesült Államok globális, hegemon, mindenhol jelenlétet fenntartani képes *ereje* sem volt képes megakadályozni.

*„Az erő önmagában se nem jó, se nem rossz.
Mint a kalória a diéta során, a több nem feltétlen jobb.”*

Joseph S. Nye (Nye, 2011: 207)

A liberális megközelítés szerint a nemzetközi rendszer interakciók folyamata, melyben az erő alkalmazása nem feltétlen jelenti a megoldást a konfliktusokra. Természetesen a liberális felfogás(ok) nem tagadja(ák) a konfliktusok létét és kialakulását, de ezek megoldását a különböző szereplők együttműködésében látja(ák). Ezek a szereplők ebben a felfogásban nem csupán, és kifejezetten nem csak államokat, hanem nemzetközi szervezeteket, államközi intézményeket, multinacionális vállalatokat és adott esetben szubnacionális aktorokat jelentenek, akik folyamatosan kapcsolatban, interakcióban állnak egymással. Ebben a megközelítésben az államok és a nemzetközi rendszer többi szereplője egymásra van utalva.

*„Az államok továbbra is félnek egymástól és mások kárára
igyekeznek erőt gyűjteni, mert a nemzetközi anarchia
(a nagyhatalmi politizálás mozgató-rugója)
nem változott meg a hidegháború végével.”*

John J. Mearsheimer (Mearsheimer, 2003: 361)

A realista megközelítés ezzel szemben anarchikus állapotokat ír le, ahol minden állam önálló, szuverén jogosítványokkal rendelkezik és ahol minden állam saját érdekeit tartja szem előtt – lényegében *zérus összegű játszmáról* beszélhetünk. A realisták a különböző konfliktusokat is az államok harcának egyik fontos elemének tartják, ebben a megközelítésben „harcolni jobb, mint a képességek növelésének kudarca, mert egy gyenge államot senki sem véd meg”

(Mingst, 2011: 98). Mearsheimer úgy véli, a realizmus fogja a legmegfelelőbb választ adni a 21. században a nemzetközi kapcsolatok kérdéseire, az államok ugyanis továbbra is hatalmuk, erejük növelésével vannak elfoglalva.

Az mindenesetre bizonyos, hogy – ahogy Szilágyi István is megjegyzi – „a hidegháború befejeződése után a nemzetközi társadalom biztonságérzete nem növekedett, a világ a várakozások ellenére nem lett biztonságosabb” (Szilágyi, 2013: 113), bár, és ezt Szilágyi is hozzáteszi, a biztonságérzet többnyire nem az államok, hanem egyéb aktorok és események (mint például terrorizmus, drogkereskedelem, járványok, migráció) következtében nem tudott növekedni.

A nemzetközi folyamatok minél pontosabb leírására természetesen mindkét felfogás képviselői törekednek, így születhetett meg a liberálisok *neoliberális institucionalista* ága, mely szintűgy anarchikusnak tartja a rendszert, „amelyben tulajdonképpen minden egyes állam kizárólag a saját érdekeit szem előtt tartva cselekszik. Sok realista gondolkodótól eltérően azonban alapvetően pozitívként ítélik meg a szereplők közötti interakciók termékeit, az intézmények, amelyek arra szolgálnak, hogy az állami viselkedést szabályozzák, abból az önérdemből jönnek létre, hogy ezek az államok felismerik: a jövőben kapcsolatot kell építeniük más államokkal” (Mingst, 2011: 95). A realisták *neorealista* irányzata, mely leginkább Kenneth Waltz nevéhez köthető, de ide sorolható Paul Kennedy vagy éppen Henry Kissinger munkássága is, szintűgy továbblépett a realisták nézeteihez képest, és bár az anarchiát továbbra is rendező elvnek tartják, az *erőt* nem a *célként*, hanem az *eszközként* értelmezik. Ennek segítségével tudják elérni céljaikat. A neorealisták szempontjából tehát továbbra is a biztonság a fő szempont, mely az egyéni érdekek mentén realizálódik, a neoliberális institutionalistáknál viszont a gazdaság került a középpontba, mely interdependens viszonyokat szült. Utóbbiak nem anarchiát, hanem hierarchiát látnak a nemzetközi viszonyokban, ahol az államok domináns aktorok lehetnek, szerepük eléréséhez pedig az erő alkalmazása is megfelelő eszköz lehet, de – ahogy Nye idézete is jelzi gondolkodásmódjukat – csak a szükséges mértékben. A függés kapcsán kell kiemelnünk Giovanni Grevi munkásságát is, aki a 21. századi globalizáció, globalizmus jellemzésére használta először az „interpoláris” jelzőt, már 2009-ben. Ebben az értelemben a nemzetközi rendszert kölcsönös függés jellemzi, mely főként a gazdasági viszonyoknak köszönhető, előrevetítve egy többpólusú, multipoláris, több hatalmi központtal bíró rendszert (Grevi, 2009; Tarrósy, 2013b: 275). A dependenciáról értekezik Tarrósy István is, bemutatva a napjainkban tapasztalható Kína-Egyesült Államok dinamikát és Niall Ferguson Chimerica

koncepcióját, kiemelve a két aktor együttműködésének lehetőségét Afrika kontextusában (Tarrósy, 2013a). Úgy mond a liberális álláspontot erősíti Stuart Harris 2014-ben publikált monográfiája is, mely a kínai külpolitikát mutatja be. Ebben Harris kiemeli, hogy a globalizáció kiszélesedésével a kínai döntéshozatali kör is kiszélesedett és sokrétűvé vált (Harris, 2014: 25; 37–39), gondoljunk csak a különböző kínai vállalatok befektetéseire is a nagyvilágban, ahogy Bayer József fogalmaz: „Túlzás lenne azt állítani, hogy az állam elveszti minden hatalmát és befolyását, de a csökkenés mégis jelentős és tartós tendencia; az állami autoritás érvényesítésének képessége azzal együtt hanyatlik, hogy az autoritásnak számos más forrása jelenik meg egy adott állam felségterületén belül is” (Bayer, 2011: 8).

A kutatás során felhasználásra került Robert D. Kaplan munkássága is, aki többnyire a realista, azon belül is a Mearsheimerhez köthető offenzív realista álláspontot képviseli.² Mielőtt megismerkednénk a kínai külpolitikai lépésekkel az ország fő tengeri kereskedelmi útvonala mentén, érdemes megvilágítani, hogyan tekint Mearsheimer és az offenzív realista nézet az ázsiai óriásra: „Ha a Kínai Népköztársaság a világ egyik leggazdagabb nagyhatalmává válik, minden bizonnyal ezt a hatalmat katonai potenciál kiépítésére fogja használni. Sőt, mi több, regionális hegemóniára fog törekedni, ahogyan az Egyesült Államok tette azt a világ nyugati felén. Tehát arra kell számítsunk, hogy Kína dominálni kívánja majd Japánt és Koreát, valamint további regionális szereplőket azzal, hogy olyan haderőt épít, mely olyan erős lesz, hogy ezen szereplők nem mernek majd szembeszállni vele” (Mearsheimer, 2003: 401). Az offenzív realisták szerint tehát a liberális nézet, mely nem Kína elszigetelését, hanem behálózását, a nemzetközi rendszerbe való integrálását célozza, elhibázott irány és téves azt hinni, hogy a gazdag Kína ne törekedne majd katonai hatalomra.

4. A dolgozat felépítése

A dolgozat tíz fejezetre osztva elemzi az útvonalat, külön-külön bemutatva az érintett térségeket, Kína velük folytatott kapcsolatát illetve a komplex vagy csupán adott régióra alkalmazható megoldási stratégiákat, lehetőségeket. Ahogy látni fogjuk, az ország külpolitikai lépéseit nem kizárólag nyersanyag-érdekeltségei vezérlik, hiszen a hazai olajipari vállalatok, noha állami tulajdonban vannak, globális szereplőként elsősorban a profitban érdekeltek, és sok esetben az általuk kitermelt olaj nem is Kínában kerül felhasználásra. Az energiaigény kiszolgálása azonban elsődleges prioritása a pekingi vezetésnek, így természetesen e

² Kaplan and Mearsheimer: The Power of Realism. The National Interest, 2011.12.29. Elérés: <http://nationalinterest.org/commentary/Kaplan-Mearsheimer-Power-Realism-6316>

megfontolásokat figyelembe veszik a külpolitikai lépések meghozatalakor, mind regionális, mind globális szinten.

A *második fejezetben* a kereskedelmi útvonal múltbéli jelentőségét veszem górcső alá, felidézve egy olyan kort, amikor a technológiai fejlettségnek köszönhetően a Kínai Birodalom uralta a térségbeli tengereket és meghatározó szereplője volt a térség vizeinek.

A *harmadik fejezet* Kína afrikai jelenlétét, múltbeli szerepét és az ország főbb gazdasági partnereit mutatja be, megvizsgálva azokat a tényezőket, melyek Peking kőolajimportjának zavartalanságát akadályozhatják. Érintem Szudán és Dél-Szudán kérdését, Ruanda és a Kelet-afrikai Közösség lehetőségeit és Kína gazdasági térnyerését, valamint külpolitikai tevékenységét ezen államokban. Ebben a fejezetben elemzem a Szomália partjai mentén kialakuló konfliktuspontot, a kalózkodás elterjedését és eszkalációját is. A következő három fejezettől, vizsgált térségtől annyiban tér el ez a rész, hogy a problémák, kihívások mellett Kína válaszlépései, lehetőségei és megoldási kísérletei is ismertetésre kerülnek, ezáltal könnyebben elemezhetőek az afrikai térséggel kapcsolatos kérdések.

A *negyedik fejezet* a közel-keleti helyzetet, elsősorban az Öböl-államokat, azon belül is Szaúd-Arábiát és Iránt elemzi, kitérve Kína múltbéli lehetőségeire és (in)aktivitására a térségben, valamint ismertetve azt a térnyerést, mely a Peking-Rijád és Peking-Teherán kapcsolatokban megfigyelhető. Itt kerül bemutatásra a Hormuzi-szoros is, az a keskeny átjáró, mely az Öböl-államokat köti össze a világpiaccal, és melynek szabad átjárhatósága nem csupán Kínának, de az egész világnak elemi érdeke.

Az *ötödik fejezet* az Indiai-óceánnal, illetve a térség közvetlen szereplőivel, Indiával, és a katonai bázisa lévén jelenlévő Egyesült Államokkal foglalkozik. Ebben a részben elsősorban India regionális szerepét vizsgálom, a gazdasági és katonai potenciál tükrében, felmérve a kínai nyersanyagszállítások esetleges kockázatait.

A *hatodik fejezet* a délkelet-ázsiai régió gócpontjait veszi sorra, kiemelve a Dél-kínai tengert és a Malaka-szorost, valamint az Egyesült Államok ismételt feltűnését a térségben, mely Kína „fenyegető jelenlétének” köszönhető. A konfliktusok kapcsán áttekintem az ország „Déli Kapujának” is nevezett régió gazdasági és politikai kapcsolatait Pekinggel, melyek az utóbbi években a problémás pontok ellenére is mélyültek.

A *hetedik és nyolcadik fejezet* során a megoldási javaslatokat, elképzeléseket, lehetőségeket veszem sorra a Közel-Kelet, az Indiai-óceán és a délkelet-ázsiai térséggel kapcsolatban. Kitérek a hadsereg fejlesztésének szükségességére, katonai támaszpontok létrehozására, illetve az alternatív útvonalak és partneri kapcsolatok kiépítésének szükségességére, a soft

power, mint a kínai külkapcsolatok kihangsúlyozott eszközének használatára, a lehetséges nemzetközi együttműködésekre és egyéb olyan kínai lépésekre, melyek az importált kőolaj védelme érdekében jöttek létre.

A kilencedik fejezet összegzem a kínai együttműködések és lépések jelentőségét, az új ázsiai „szuperbank” jelentőségét, továbbá megnezem, hogy ezek a lépések mennyiben tekinthetőek kompatibilisnek a fennálló világtrend intézményi struktúráival.

A tizedik fejezet a hipotézisek vizsgálatáról szól.

5. Hipotézisek és vizsgálatuk

1. Peking nem a világtrend intézményi struktúráit kritizálja, hisz azoknak köszönhetően érte el sikereit, hanem az intézmények nyugati világ általi dominanciáját kívánja megváltoztatni, a fejlődő országok javára. Saját szerepét is ebben a struktúrában látja biztosítottnak, természetesen a korábbi időszaknál jelentősebb pozícióban. Kína célja, hogy regionális hatalomként a saját térségében erősítse jelenlétét és demonstrálja erejét. Pekingnek a fennálló nemzetközi rend iránti elkötelezettsége regionális kapcsolataiban, s a regionális szervezetekhez való csatlakozásaiban is tetten érhető. Mind a Sanghaji Együttműködés, mind az ASEAN-nal szorosra fűzött reláció az interdependens, globalizált világ logikájának megértéséből fakad, és ez által Kína olyan politikai (és gazdasági) környezet létrejöttét szorgalmazza, amelyben hasonló gondolkodású partnerállamokkal kooperálhat, mialatt egy multipoláris, regionális hatalmak által dominált, de nem alapjaiban újrastrukturált világtrend formálódását segítheti.

A dolgozat által érintett pontok alapján a hipotézis igazolásra került. A kiépített együttműködések biztosítják azt, hogy Kína a fennálló nemzetközi rendszer keretei között lássa saját jövőjét. Az utóbbi évtized kínai lépései egyértelműen a jelenlegi világtrend megértését, lehetőségeinek kihasználását támasztják alá. Kína jelenleg messze áll attól, hogy az Egyesült Államok, mint szuperhatalom kihívója legyen, ugyanakkor a globális erőteret átható változásoknak kétségkívül Peking az egyik nagy nyertese, és ha lassan is, de az ázsiai óriás növekedésével párhuzamosan az amerikai érdekek egyre inkább beszűkülnek a dél- illetve kelet-ázsiai régióban. Kína, gazdasági potenciáljának ellenére nem képes az ország határaitól távol érdekei megvédésére vagy kikényszerítésére, regionális kapcsolataiban azonban egyre dominánsabb szerephez jut, és mind nagyobb befolyást képes gyakorolni közvetlen térségére. Ami viszont az ország jelentőségét illeti a feltartóztathatatlanul többpólusossá váló világtrend tekintetében az az, hogy nem érdekelt a fennálló intézményi

struktúrák lebontásában, azok további működtetését és saját érdekei még komolyabb figyelembevételét igyekeznek elérni. Ebben a relációban pedig szerepe még kiemelkedőbb is lehet, ugyanis saját jelenlétének erőteljesebb megjelenítése mellett a fejlődő, déli államok szószólójaként sok esetben kiáll más államokért is. Jól mutatja Kína elkötelezettségét a fejlődő államok bevonása kapcsán, hogy hangos híve az ENSZ Biztonsági Tanács bővítésének, kiemelten ezen államok képviselői által, ugyanakkor a jelenlegi rendszer fenntartásának érdekeltje is, az állandó tagok számának növelését ellenzi, féltve kiemelt pozíciójának jelentőségét, de a Bretton Woods-i intézmények kapcsán is a reformok és a fejlődő államok integrálásának híve. Mutatja nagyobb szerepvállalásra való igényét, hogy létrehozta az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bankot, a Világbank és az Ázsiai Fejlesztési Bank ellenében, miután úgy érezte, ezen szervezeteken, intézményeken keresztül nem tudja céljait megvalósítani. Márpedig célokban nincs hiány, az új Selyemút, a Kínát Európával összekötő útvonal hazánkat is érintő kiépítését is az új bankon keresztül igyekeznek finanszírozni, fókuszálva a tengeri és szárazföldi útvonalra is. A banknak végül 57 alapító tagja lett, többek között olyan államokat is a sorai között tudva, mint Izrael, Lengyelország, Svédország, Dél-Korea, a nyugat-európai államok zöme és Ausztrália, jelezve a világrenden belüli változások lényegét és a kínai alternatíva életképességét. Márpedig Kína komolyan gondolja a kereskedelmi útvonalat övező politikáját, Hszi Csin-ping meg is hirdette az ország 'One Belt, One Road' politikáját, mely többek között Közép-Ázsiát és Délkelet-Ázsiát igyekszik még inkább érdekszférájába vonni és infrastrukturális fejlesztéseken keresztül gazdaságilag tovább integrálni (többek között ennek a politikának is a része az új Selyemút projekt), a pontos tervek és a megvalósítandó projektek azonban még kidolgozás alatt állnak – noha a Belgrád-Budapest vasútvonal már ennek a tervnek a része.

2. Kína számára létkérdés, hogy tengeri kereskedelmi útvonalát megvédje, képes legyen biztosítani a szállítások biztonságát. A feltörekvő Kína számára, az egyre növekvő energiaigény folyamatos kielégítése, nem csupán gazdasági, hanem társadalmi és politikai prioritás is. A gazdasági teljesítmény fokozása, és az aktuális ötéves tervben kiemelt helyen szereplő egy főre jutó GDP-növekedés hajszolása, egyaránt elsődleges fontosságú Peking számára. A gazdaság visszaesése ugyanis, súlyos következményekkel járna, melyet a Kínai Kommunista Párt vezetői nem akarnak megkockáztatni: hatalmuk biztosítását látják a materiális legitimitációban, azaz az életszínvonal folyamatos emelésében, elcsendesítve ezáltal az elégedetlenkedő hangokat. Ez annyit jelent: ameddig a gazdasági fejlődés, és egyre

szélesebb rétegek jólétének növekedése garantált, addig a politikai berendezkedés elfogadása is biztosított a társadalom részéről. A társadalmi problémák, még ha a felszín alatt tartva is, de jelen vannak az ázsiai országban, és a politikai vezetés, érzékelve a kihívásokat, igyekszik megoldást találni rájuk. Ehhez azonban fontos az urbanizált rétegek által szinte már elvárt életszínvonal-növekedés biztosítása, illetve a rurális rétegek egyre jelentősebb elégedetlenségeinek csillapítása, azaz a gazdasági teljesítmény további fokozása.

A hipotézis igazolásra került, az útvonal elemzése kapcsán láthatóvá vált, hogy Peking minden egyes térséggel igyekszik együttműködések kiépíteni vagy lehetőséget teremteni arra, hogy kevesebb kihívással nézzenek szembe létfontosságú szállítmányai, továbbá igyekszik növelni és biztosítani annak lehetőségét, hogy a továbbiakban is hozzájusson a nyersanyagokhoz és adott esetben növelni is tudja a vásárolt mennyiségeket. A tengeren érkező import megvédése, az alternatív útvonalak keresése mellett további partnerállamok, Oroszország és a közép-ázsiai régió is egyre komolyabb szerepet játszanak Kína energiabiztonságában, most épült vagy még épülő vezetékek gondoskodnak arról, hogy Peking, diverzifikálva forrásait, ne függjön egyoldalúan a kockázatos tengeri-kereskedelmi útvonalon elérhető arab és afrikai (illetve dél-amerikai) olajtól.

3. Elengedhetetlen, hogy Kína olyan együttműködések építsen ki, melyek elősegítik ennek a célnak az elérését. Az ilyen kooperációk létrehozása és elmélyítése az esély arra, hogy Peking képes legyen megvédeni érdekeit és hosszú távon fenntarthatóvá tenni kereskedelmi kapcsolatait.

A hipotézis részben igazolásra került, az afrikai kontinens államaival közösen létrehozott FOCAC működik és virágzó együttműködési kereteket ad az Afrika-Kína kapcsolatoknak, a délkelet-ázsiai államok szervezeteivel, az ASEAN-nal kötött szabadkereskedelmi egyezmény pedig még szorosabbra fűzte a térség és Peking kapcsolatát, nem csupán a gazdasági kooperáció tekintetében. De ezen együttműködések sorába illeszthető a szomáliai kalózkodás visszaszorítására tett nemzetközi fellépésben való részvétel is. Hogy a hipotézis csak részben igazolható, az a jövőbeli folyamatok megjósolhatatlanságának köszönhető, véleményem szerint a kooperáció napjaink interdependens világában hosszabb távon is jövedelmező kapcsolatokat és folyamatokat eredményez.

4. A Kínai Népköztársaság kereskedelmi útvonal mentén zajló beruházásairól szóló anyagokat és beszámolókat, valamint a kínai haderőfejlesztést érintő fejleményeket többnyire

az országot agresszorként beállító beszámolók dominálják, pedig a kínai jelenlét nem elsősorban katonai támaszpontok építését célozza, hanem kiemelten gazdasági célú beruházásokat hajt végre, melyek érdekeinek védelmét is szolgálják, az ilyen beruházásokat ráadásul nem is minden esetben a külpolitikai célok, hanem adott esetben regionális, avagy belpolitikai, gazdaságpolitikai megfontolások vezérlik.

A hipotézis részben igazolható, részben viszont nem vizsgálható, a Kínát esetleg negatívan beállító hírek igazolására ugyanis nem áll elegendő információ a rendelkezésemre, csak bizonyos beszámolókra és kínai tanulmányutamra támaszkodhatok. A dolgozat folyamán, kifejezetten a Gyöngysor-stratégia kapcsán mutattam be olyan forrásokat és tanulmányokat, valamint híreket melyek az állítólagosan kínai stratégiáról és a katonai támaszpontokról szóltak. Az *Atlantic Review* 2008-ban közölt cikket arról, hogy a felmérések alapján az európaiak többsége Kínát tekinti a legnagyobb fenyegetésnek a biztonságra, de Michael Barr is megjegyezte, hogy a kínai *soft power*ről szóló könyvét egy *BBC Radio 4* interjú hatására írta meg, ahol a riporter azzal a kérdéssel fordult a kínai Sinopec olajvállalat egyik vezetőjéhez, hogy aggódni kell-e Kína egyre jelentősebb olajipari jelenléte miatt. Barr további példát is hoz, többek között egy Pew felmérés keretében, ahol az amerikaiak 41 százaléka Kínát nevezte meg a világ vezető gazdasági hatalmának. Kínai tanulmányutam során is számos olyan kérdéssel és folyamattal találkoztam, melyek a nyugati médiában megjelent híresztelésekkel szemben másként működtek, gondolva itt például a gyorsvasút-fejlesztésekre. Következtetéseket ugyanakkor hiba lenne levonni ezekből az információkból és adatokból a különböző hírekre és híroldalakra nézve, ehhez alapos sajtóelemzésekre lenne szükség.

A támaszpontok kapcsán ugyanakkor igazolásra került, hogy elsődlegesen nem katonai céllal épülnek, vagy a beruházások meg sem kezdődtek és több esetben az ország energiaszükséglete, illetve az energiabiztonság érdekében kezdtek infrastrukturális fejlesztésekbe. Erre kiváló példa a mianmari fejlesztés, melynek egyetlen célja a kőolajszállítmányok egy részének szállítása és a mianmari gázmezők kitermelése és mielőbbi Kínába szállítása.

5. Ezen megfontolások mentén az ország külpolitikai lépéseire olyan puha erő (soft power) stratégia is kapcsolódik, mely Kína barátságos, békés arcát mutatja a térség szereplőinek.

A hipotézis igazolásra került, a nemzetközi kapcsolatok rendszerében a kínai külpolitika vonatkozásában a legfelismerhetőbb a puha erő alkalmazása, vagy, ahogy Liu Haifang nevezi, a kulturális diplomácia jelenléte. Érintettem a megvizsgált térségek vonatkozásában Peking

jelenlétét és a kemény eszközök mellett a kínai sárm megjelenítését, melyeknek része a különböző segélyezési- és adománypolitika, a stadion-diplomácia vagy éppen a Konfuciusz Intézetek létesítése.

A Kína lehetőségeit, lépéseit taglaló fejezetek után világossá válik, egyik megoldás sem képes száz százalékban garantálni az ország kőolaj-szállításainak biztonságát, a megvédésükre tett erőfeszítések több ponton is hiányosak, nem elegendőek. A haditengerészet fejlesztésére irányuló kísérletek ugyan átgondoltak, és egyelőre fenntarthatónak tűnnek, de csak a közép-távoli jövőben várható, hogy Kína kilépjen regionális tengereiről, ráadásul jelenleg az Egyesült Államok hadereje saját érdekszférájában jelent kihívást Peking érdekeire nézve. A sokak által félt Gyöngysor-projekt sem valós, koherens külpolitikai stratégia, ráadásul a partner-államokban zajló infrastrukturális fejlesztések évek óta húzódnak vagy el sem kezdődtek. A realitásokat tekintve elmondható, hogy Peking a felsorolt elemeket együttesen alkalmazva igyekszik elérni a szállítmányok kockázatainak csökkentését, hisz önmagában egyik sem lenne képes megszüntetni a tengeri kereskedelmi útvonalon a szállításokat érő kihívásokat. Nem túlértékelve jelentőségét, de a tankerflotta ésszerű, saját zászló alá szervezésének stratégiája mellett a többi elképzelés mind a kínai puha erő eszközének egyik megnyilvánulása, amely során a kiépített együttműködésen keresztül igyekeznek megszerezni, több évre biztosítani és megvédeni a kőolaj-importot, amely a megfelelő katonai erő hiányában az egyetlen lehetséges eszköze a pekingi kormánynak. Kína lehetősége tehát külkapcsolatainak minőségében, illetve a nemzetközi folyamatokban való kooperatív részvételében rejlik, mely többnyire politikai (és ehhez kapcsolódóan gazdasági) kérdés. A soft power bevett, működő intézménye biztosítja Peking számára a további együttműködések, a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok virágzását, megszilárdítva az ország helyét a nemzetközi rendszerben, napjaink egyre sokoldalúbbá, multipolárisá váló világrendjében. Ez teszi lehetővé, mind befogadói (partnerállami), mind kezdeményezői (pekingi) oldalról a kooperációt is, érdekeltté és nyitottá téve a feleket egymás irányába.

A hipotézist (tehát, hogy Kína igyekszik a békés arcát mutatni a térség szereplőinek) még az sem veszélyezteti, hogy a délkelet-ázsiai térségben konfliktusos az ország viszonya néhány állammal, tekintve, hogy kínai részről nem történt katonai akció az utóbbi évtizedben a térségben, és regionális programjai, valamint az *előző fejezetben* is említett 'One Belt, One Road' politika a térség államaival is a békés együttműködés hosszú távú lehetőségét, kialakítását célozzák.

6. A kutatás folytatásának irányai

A kutatás folytatását három irányvonal mentén tervezem:

Egyrészt irány a Magyarország számára és a keleti nyitás függvényében releváns témák vizsgálata a kínai külpolitika kapcsán. Ha kifejezetten a befektetésekre vagy a kereskedelmi kapcsolatokra fókuszálunk, Magyarország kiemelkedő szerepet tölt be a térség Kínával való kapcsolataiban, melyet az elmúlt években a Kínai Népköztársaság vezető politikusainak látogatásai, valamint a megkötött egyezmények is jeleznek. Ha a térségbeli, regionális, közép-kelet-európai államok szerepét vizsgáljuk, az országok méretét és lakosságszámát, vagy a teljes kereskedelemhez viszonyított értékeket vesszük figyelembe, Magyarország kiemelkedő szerepe nyilvánvaló. Az ország különösen fontos szerepet, helyet tölt be Kína külpolitikájában: többek között a kínai bevándorlók legkedveltebb régiós célpontja az ország, térségünkben csak hazánkban működnek Bank of China bankfiókok és Budapesten 2004 ősze óta létezik egy magyar-kínai két tanítási nyelvű iskola is. A gazdasági-kereskedelmi mutatók hazánk (és a lengyelek) vezető szerepét mutatják a Kínával folytatott kereskedelemben, az export is kiemelkedő, de csak regionális kontextusban: az EU12-k, tehát az új évezredben csatlakozott államok részesedése az exportból mindössze 5%. S bár az import is kiemelkedő és egyfajta hub-, elosztó-szerepet vetít elénk, a nyugat-európai államok is évről-évre több kínai terméket importálnak. A hazánkba érkező kínai termékek aránya mindenesetre kiemelkedő, a kínai az extra-EU import, tehát az Unió tagállamok száma nélküli kereskedelem 30%-át adja. A verseny tehát szoros, s bár a vetélkedés nem zérus-összegű játék, Magyarországnak az óriási piaca és kedvező geostratégiai elhelyezkedése miatt előnyben lévő Lengyelország mellett számos más országgal kell „felvennie a versenyt”, olyan államokkal, melyek később ismerték fel a kínai partnerségben rejlő lehetőségeket, de igyekeznek minél komolyabb és dinamikusabb partneri kapcsolatokat kialakítani Pekinggel.

Másrészt a kínai diaszpórákat érintő kutatás lefolytatását tervezem. A kínai diaszpóra komoly gazdasági jelentőséggel bír, mind a Kínai Népköztársaság, mind a fogadóállam részére. Előbbi a hazautalásokból, utóbbi a kínai kisebbségekhez köthető tőkevonásokból. Igyekszem utánajárni a diaszpórák stratégiai, gazdasági jelentőségének, gondolva például a délkelet-ázsiai régióra, mely egyre komolyabban Kína érdekszférájába tartozik, és ez nagyban köszönhető a népességszám arányában jelentéktelen, ám gazdasági erő szempontjából jelentős kínai kisebbség jelenlétének. A kínai migráció az utóbbi évtizedekben, a nyitás politikájának beindulása óta már nem rendszertagadó tevékenységként, hanem támogatandó és a kínai

gazdaság számára hasznos tevékenységként van elkönyvelve. Ezért érdekes lehet a kínai migráció például az afrikai relációban, és főleg hazánk vonatkozásában, ahol a rendszerváltást követően, a kínai kormánnyal kötött megállapodásnak köszönhetően rengeteg kínai telepedett le. A diaszpórák gazdasági szerepének vizsgálata tehát Magyarország szempontjából is jelentős lehet.

Harmadrészt továbbra is figyelmet szeretnék szentelni ennek a kereskedelmi útvonalnak és a Dél-kínai-tengeren zajló eseményeknek, a kínai lépéseknek.

7. A témában megjelent fontosabb publikációk és előadások

Vörös Zoltán

Kína külpolitikai irányváltása a regionális tengerek vonatkozásában

SZAKMAI SZEMLE 2014:(1) pp. 89-103. (2014)

Vörös Zoltán

Migrációs trendek Kínában és Délkelet-Ázsiában

In: Tarrósy István, Glied Viktor, Vörös Zoltán (szerk.)

Migrációs tendenciák napjainkban. 376 p.

Pécs: Publikon Kiadó, 2014. pp. 157-176.

(ISBN:978-615-5457-34-0)

Tarrósy István, Vörös Zoltán

A terjeszkedő "sárkány": Fokozódó kínai jelenlét Közép-Európában és Magyarországon

GEOPOLITIKA A 21. SZÁZADBAN 3:(4) pp. 192-201. (2013)

Vörös Zoltán

Kína, a regionális nagyhatalom: Multipoláris világrend az unipoláris világrend intézményi struktúráinak megtartásával?

In: Grünhut Zoltán, Vörös Zoltán (szerk.)

Az átalakuló világrend küszöbén. 300 p.

Pécs: Publikon, 2013. pp. 205-229.

(Geologica Könyvek; 1.)

(ISBN:978-615-5001-83-3)

Vörös Zoltán

Myanmar as a Vital Link in China's Regional Foreign Policy Strategy

In: Pálné Kovács I, Kákai L (szerk.)

Ten Public Policy Studies. 200 p.

Pécs: University of Pécs Department of Political Studies, 2013. pp. 187-200.

(Political studies of Pécs, 8)

(ISBN:978-615-5001-85-7)

Vörös Zoltán

Kína legfőbb tengeri kereskedelmi útvonalának biztonsági kockázatai – Afrika

AFRIKA TANULMÁNYOK 7:(4) pp. 43-59. (2013)

Vörös Zoltán

China's 'Sudan Dilemma'

TRADECRAFT REVIEW PERIODICAL OF THE SCIENTIFIC BOARD OF MILITARY SECURITY OFFICE 2013:(3 Special Issue) pp. 29-42. (2013)

Vörös Zoltán

A Dél-kínai tenger geopolitikai felértékelődése

In: Bretter Zoltán, Glied Viktor, Vörös Zoltán (szerk.)

Az elkötelezett tanító: Tiszteletkötet Csizmadia Sándor 65. születésnapjára.. Pécs: Publikon Kiadó, 2012. pp. 173-180.

Zoltán Vörös

China's Role in Africa: The Case of Sudan

In: István Tarrósy, Loránd Szabó, Goran Hyden (szerk.)

The African State in a Changing Global Context: Breakdowns and Transformations. 216 p.

Münster; Wien; London: LIT Verlag, 2011. pp. 33-47.

(Afrikanische Studien/African Studies; 42.)

(ISBN:978-3-643-11060-2)

István Tarrósy, Zoltán Vörös

Emerging presence of China in East-Central Europe and Hungary: Any similar approach as towards Africa?

Lecture given at the Institute of African Studies, Zheijiang Normal University, Jinhua, P.R. China (2012)

István Tarrósy, Zoltán Vörös

Emerging China: Energy Policy and Geopolitics

Lecture delivered at the 16th International Culture Week in Pécs International Studies Summer School, Pécs, 14 July 2012 (2012)

Tarrósy István, Vörös Zoltán

A "sárkány" útja: Fokozódó kínai jelenlét Közép-Európában és Magyarországon

Orosz és kínai befektetők Magyarországon című tudományos konferencia, 2012. március 9., Győr, Széchenyi István Egyetem (2012)

Tarrósy István, Vörös Zoltán

Változó Kína egy változó globális térben

Előadás az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság Tudós Klubjában, 2012. május 17. (2012)